

Шеленкова Н.Л.

канд. психол. наук,

доцент кафедри психології

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА НА ПРОЦЕС ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ФОРМУВАННЯ

Перш ніж визначити гіпотетично, у чому полягає психологічний механізм професійного формування майбутнього психолога, коротко розглянемо сутність самого поняття психологічного механізму.

Б.М. Теплов, характеризуючи вимоги об'єктивного методу, зазначає, що «для наукового пояснення психічних процесів необхідно вивчати нервові механізми процесу відображення» [4, с. 180]. Про фізіологічні механізми психічної діяльності згадує і С.Л. Рубінштейн: «Можна скільки завгодно міркувати про психічні процеси, називати їх різними іменами та абстрактно співвідносити з різними зовнішніми і внутрішніми умовами, із соціальним середовищем, із вживанням знаків і т.д. Але справді наукове дослідження і пояснення їх неможливо без розкриття їхніх механізмів, без систематичного вивчення їхнього закономірного зв'язку з матеріальним субстратом» [3, с. 13].

Психологічний механізм впливу індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога на процес його професійного формування являє собою систему взаємозалежних умов і факторів, що забезпечують перехід професійного формування на його вищий рівень. До цієї системи входять:

- діяльнісний компонент (предметно-змістовна єдність, спільність діяльності, що поєднує студентів в процесі навчання);

- мотиваційний компонент (спільність цільової і мотиваційної спрямованості майбутнього психолога);

- комунікаційний компонент (характер спілкування майбутніх психологів),

- особистісний компонент (ціннісно-орієнтаційна, смислова та особистісна єдність майбутніх психологів);

- духовний компонент (здібності майбутніх психологів розрізняти та обирати істинні духовно-моральні цінності добра, любові, краси, щирості, свободи, відповідальності і підпорядковувати їм свої учинки, які забезпечують духовно-психологічну єдність із іншими людьми у спілкуванні і професійній діяльності).

Провідною детермінантою процесу впливу індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога на процес його професійного формування, є духовність його особистості. Відповідно до цього духовний компонент психологічного механізму впливу індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога на процес його професійного формування є визначальним і забезпечує взаємозв'язок і взаємодію усіх інших компонентів в процесі професійного формування. Оптимальне управління процесом діалогізації з врахуванням усіх компонентів психологічного механізму сприятливо впливає на вирішення важливих завдань навчально-виховного процесу, зокрема - підвищення його результативності, подолання особистісних труднощів і проблем студентів, створення умов, що сприяють їхньому особистісному розвитку і професійному формуванню.

У дослідженнях О.О. Міненко вивчався вплив індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога на подолання ним особистісних труднощів [1]. Експериментальна перевірка програми навчання дозволила зробити висновок, що механізм впливу на подолання будь-яких особистісних труднощів пояснюється тим, що вони сфокусовані не лише на душевно-тілесному, але й індивідуально-духовному «Я» студента, дисгармонія яких є основною причиною виникнення цих труднощів.

У дослідженні К.І. Міхно вивчався процес розвитку уявлень студентів-психологів про майбутню професію [2]. Нею емпірично, що основним

чинником розвитку цих уявлень є духовно-моральна орієнтація з формування цінностей здорового способу життя, моральних цінностей родини та її способів життя.

Наведені аргументи і факти переконують в обґрунтованості висування сформульованої вище гіпотези. Вони також дозволяють у загальному вигляді описати, як приблизно «працює» позначений механізм, а також більш точно визначити наше розуміння професійного формування майбутнього психолога.

Комплексна програма розвитку індивідуально-психологічних особливостей майбутнього психолога у сукупності усіх описаних складових його особистісного потенціалу на основі виділеного психологічного механізму забезпечується цілеспрямованою психолого-педагогічною роботою зі студентами, вона містить 5 напрямків психологічної підготовки:

- когнітивна підготовка (формування системи професійних знань, уявлень, світогляду);
- мотиваційна підготовка (потреби і бажання);
- рефлексивна підготовка (самоконтроль, саморегуляція);
- операційна підготовка (практичні вміння, навички);
- духовна підготовка (моральні цінності, смисли, духовно-моральні орієнтації).

Послідовна реалізація у програмі завдань духовно-морального розвитку студентів-психологів, орієнтація їх в усіх аспектах психологічної підготовки на духовно-моральні принципи життя і діяльності покликана забезпечити розвиток духовного потенціалу особистості і суттєво підвищити ефективність усіх інших напрямків роботи. При цьому:

- розвиток аксіологічного потенціалу відбувається у напрямку розвитку більш цінних смисложиттєвих орієнтацій, більш морально виправданих соціально-психологічних установок студентів-психологів у житті і професії;
- розвиток гносеологічного потенціалу пов'язаний з накопиченням більш глибоких професійних знань, виробленням навичок і вмінь, розвитком спеціальних здібностей;

- розвиток комунікативного потенціалу являє собою процес послідовної діалогізації спілкування студентів-психологів, а також звільнення від бар'єрів, труднощів і когнітивних перекручувань;

- розвиток професійного потенціалу відбувається у напрямку підвищення відповідності індивідуальних особливостей особистості, її переваг і професійних орієнтацій психологічним особливостям обраної професії, посилення мотивації досягнень і, відповідно, поглиблення власне професійних знань і вмінь;

- розвиток творчого потенціалу забезпечується комплексною роботою в усіх напрямках з орієнтацією на постановку і вирішення студентами навчальних та інших завдань творчого змісту і відбувається у напрямку підвищення креативності і творчого ставлення до професії психолога;

- розвиток художнього потенціалу забезпечується, з одного боку, професіоналізмом викладачів, здатних показати студентам-психологам істинну красу серйозної і глибокої професійної діяльності, а з іншого, - участю майбутніх психологів у різноманітних формах художньо-естетичної діяльності, як організованої, так і ініційованої ними самими.

На завершення аналізу узагальнимо сформовані уявлення про компетентність фахівця, професіоналізм і духовність професіонала в їхньому взаємозв'язку. Фахівець характеризується певним рівнем компетентності, володіння знаннями, вміннями, навичками відповідно до нормативів професії. Професіонала, крім цього і головним чином характеризує висока духовність.

Професіоналізм психолога визначається як глибоко особистісний рівень його компетентності, що не зводиться до знань, вмінь, навичок та інших службових ознак професії. Компетентність професіонала у когнітивному, мотиваційному, операційному і рефлексивному аспектах інтегрована на духовно-моральному рівні, одухотворена любов'ю до професії і людей, справжньою свободою, високою відповідальністю і трансцендентністю. Ядром професіоналізму є особистість, генеруючою основою - духовність.

Духовність розуміється у нашому дослідженні як системна якість особистості психолога, що принципово відрізняє професіонала від фахівця. Ця системна якість поєднує головні цілі, моральні орієнтації і принципи особистості, що виражають рівень її свободи, відповідальності і трансцендентності у прийнятті і реалізації загальнолюдських моральних цінностей у професії психолога.

Література:

1. Міненко, О.О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.
2. Міхно, К.О. Динаміка уявлень студентів-психологів про майбутню професію: дис. канд. психол. Наук 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С.Костюка АПН України, м. Київ, 2009. – 180 с.
3. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1989.
4. Теплов, Б.М. Избранные труды. – Т.1. – М.,1985. – 329 с.